

Δημήτρης Ι. Κυρτάτας, *Κατακτώντας*

την Αρχαιότητα, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2002, σ. 316

Η εικόνα που έχουμε για την αρχαιότητα έχει διαμορφωθεί από ποικίλες πηγές: τη λογοτεχνία (επική, λυρική ποίηση, τραγωδία), την ιστοριογραφία (ιδίως από τον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη), τη φιλοσοφία (από τους Ίωνες φιλοσόφους ως την Υπατία και τον Λιβάνιο), την τέχνη σε όλες τις εκφάνσεις της (γλυπτική, αρχιτεκτονική, ζωγραφική κλπ.).

Θέμα του ενδιαφέροντος βιβλίου του Δ. Κυρτάτα είναι η σε πλάτος και βάθος θεώρηση της εικόνας που έχουμε διαμορφώσει και διαμορφώνουμε για την αρχαιότητα. Ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση του θέματος αυτού και με το κριτήριο της παγκοσμιοποίησης. Ο Δ. Κυρτάτας υποστηρίζει –βάσιμα, κατά τη γνώμη μας– ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης ο τρόπος εξέτασης της αρχαιότητας τείνει πάλι να αλλάξει. Ενώ στην ιστοριογραφία και στα άλλα θεωρητικά πεδία που ασχολούνταν με την έρευνα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού κυριαρχούσε η μελέτη των μεμονωμένων επιτευγμάτων των Ελλήνων και οι εσωτερικές σχέσεις τους, την εποχή της παγκοσμιοποίησης η προσέγγιση του θέματος φαίνεται να αλλάζει. Η οπτική γωνία που τείνει να κυριαρχήσει είναι η συνεξέταση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού σε συνάρτηση με τον μεσογειακό κόσμο και μάλιστα με το ακόμη ευρύτερο πλαίσιο των ανατολικών

πολιτισμών. Ο συγγραφέας υποστηρίζει την άποψη ότι το καλύτερο πρότυπο συνεξέτασης αλληλεπιδρώντων πολιτισμών στη σύγχρονη εποχή είναι αυτό που επεξεργάστηκε ο Πολύβιος, ο ιστορικός της ρωμαϊκής κατάκτησης. Η επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Ελλάδα αλλά και στις χώρες της Μεσογείου και της Ανατολής γενικότερα έδωσε το έναυσμα για την οσμωση των πολιτισμών. Εμφανίστηκαν προβλήματα παρόμοια με αυτά που προκύπτουν στη σημερινή συγκυρία της παγκοσμιοποίησης.

Αναγνωρίζοντας τη γονιμότητα της ιδέας να εξετάζεται η ελληνική αρχαιότητα στο πλαίσιο του ενοποιημένου κόσμου που δημιουργήσε η ρωμαϊκή κατάκτηση –τρόπος θεώρησης που όντως έχει σχεδόν αγνοηθεί και πρέπει να αναβαθμιστεί– έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

- Δεν είναι σαφές για ποια ελληνική αρχαιότητα γίνεται λόγος: η αξίωση να γίνεται λόγος για την ελληνική αρχαιότητα γενικά είναι υπερβολική. Η ελληνική αρχαιότητα την εποχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας και ιδίως στους ύστερους χρόνους είναι κατά πολύ διαφορετική από την αρχαϊκή και την κλασική αρχαιότητα.
- Η αλληλεπίδραση των πολιτισμών να μην εντείνεται με τις ρωμαϊκές κατακτήσεις, αλλά το φαινόμενο έχει εμφανιστεί ήδη σε προγενέστερες εποχές. Είναι γνω-

στά τα δάνεια του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού από τους ανατολικούς λαούς. Στην *Ιστορία* του ο Ηρόδοτος περιγράφει την ιστορική πορεία αυτών των λαών και τις σχέσεις τους με τους Έλληνες. Η παγκοσμιοποίηση είναι φαινόμενο διαρκές στην πορεία της ανθρωπότητας, με εξάρσεις και υφέσεις. Η υπερτίμηση κάποιων περιόδων (όπως η σημερινή ή η περίοδος της ρωμαιοκρατίας) γίνεται από μια μάλλον ιδεολογική άποψη για την έννοια και τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης.

- Δε συμφωνούμε ότι ο Πολύβιος αποτελεί πρότυπο για την προσέγγιση πολιτιστικών φαινομένων αλληλεπίδρασης. Αμφισβητείται και η ιστορική αντικειμενικότητα και η αμεροληψία του. Στο έργο του υμνολογεί τη Ρώμη και το ηθικό της επίπεδο· εξάλλου ήταν ενσωματωμένος στη ρωμαϊκή κοινωνία ως επιφανές στέλεχος της. Η προσέγγισή του απολυτοποιεί τα κοινά στοιχεία του ρωμαϊκού και του ελληνικού πολιτισμού, αγνοεί ή υποτιμά τις διαφορές και τις αντιθέσεις τους. Αυτή η ενοποιητική τάση και η άγνοια των αντιθέσεων είναι μια τάση ισχυρή και σε κύκλους της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης.

Σημαντική συνεισφορά της μελέτης –αν και ανολοκλήρωτη, κατά τη γνώμη μας– είναι η ανάλυση του τρόπου με τον οποίον έγινε η πρόσληψη της ελληνικής αρχαιότητας από τον νέο ελληνισμό κατά τη διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα. Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτή η διερεύνηση δεν κινείται κυρίως σε θεωρητικό επίπεδο, όπως γίνεται συχνά στην ιστοριογραφία, αλλά σε εμπειρικό, με τη συλλογή στοιχείων. Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι η πρόσληψη αυτή έγινε με τη διαμεσολάβηση του πολιτισμού της Δύσης και των πνευματικών κινήματων της, όπως τον Εγκυκλοπαιδισμό και το Διαφω-

τισμό. Επισημαίνει και ερμηνεύει ποιους αρχαίους συγγραφείς προτιμούν οι Έλληνες διανοητές της εποχής και γιατί, και πώς χειρίζονται τα διανοήματά τους για την εθνική και ηθική αναμόρφωση των Ελλήνων.

Εξετάζει ακόμα, στο ίδιο θέμα, την ένταξη της αρχαίας ελληνικής ιστορίας στη νεοελληνική παιδεία, την εχθρότητα που παρατηρείται αρχικά προς το Βυζάντιο, τους θεσμούς και τον πολιτισμό του, που αγχώλιασε ακόμη και τους Φαναριώτες. Κάνει επισκόπηση των θεμάτων που έθεσε ο Φαλμεράιερ και της αντίκρουσής τους από το ιστορικό έργο του Παπαρηγόπουλου. Ασχολείται ακόμα με το θέμα των Μακεδόνων και επισκοπεί την ιστορική διαμάχη για την εθνική καταγωγή και τη γλώσσα τους. Σημαντική θέση στο έργο του κατέχει η αναφορά στους ιστορικούς, Έλληνες και Δυτικούς, που μελέτησαν την Αθηναϊκή Δημοκρατία και στον τρόπο με τον οποίο οι αναλύσεις αυτές επηρέασαν την πολιτική θεωρία των Δυτικών αλλά και τον νεοελληνικό πολιτισμό.

Κρίνοντας ένα «διαφορετικό» βιβλίο, το *Ο ταξικός αγώνας στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* του Ντε Σαιντ Κρουά, ο Δ. Κυρτάτας δε φαίνεται πολύ γενναϊόδωρος. Το χαρακτηρίζει αφόρητο, χωρίς αρχή, μέση και τέλος. Στο τέλος, η αλήθεια είναι πως αναγνωρίζει ότι το έργο αυτό κάθε άλλο παρά αφόρητο είναι, «αν πάψει να φοβάται τον όγκο του». Η αναφορά και η ανάλυση ενός έργου μαρξιστικής οπτικής κατά τη γνώμη μας είναι θετική –παρά τις αρχικές υπερβολικές επιφυλάξεις του συγγραφέα–, σε μια εποχή στην οποία ο μαρξισμός αντιμετωπίζεται απαξιωτικά όχι μόνο στο χώρο της κυρίαρχης πολιτικής αλλά και στο χώρο της επιστημονικής έρευνας.

Θετική είναι και η αναφορά του συγγραφέα στον γνωστό μαρξιστή φιλόλογο και ιστορικό Τζωρτζ Τόμσον. Εκτιμά ότι οι με-

λέτες του για την τέχνη, τη φιλοσοφία και την ελληνική γλώσσα διατηρούν, σε μεγάλο βαθμό, την επικαιρότητά τους. Θεωρεί σημαντικό απόκτημα το ότι το ελληνικό κοινό διαθέτει τώρα, εκτός από τα μεγάλα ιστορικά έργα του Τόμσον, και μια αξιόλογη μελέτη του για τον ελληνικό πολιτισμό.

Τέλος, σε άλλα κεφάλαια ο Δ. Κυρτάτας

ασχολείται με το ζήτημα της θρησκείας όπως και με το ζήτημα της ύστερης αρχαιότητας, που ασφαλώς, παρά τις εύστοχες επιστημονικές του συγγραφές, χρίζει ευρύτερης και βαθύτερης διερεύνησης.

Δημήτρης Γρηγορόπουλος